

u kraj 11. ili početak 12. st.³⁶⁶ To bi bila prikladna datacija za sačuvanu rapsku konzolu, čija su osnovna obilježja jednostavan a prepoznatljiv klesarski rad u kojem je lavlji lik jasno predočen. Životinja je prikazana kao polufigura, bez stražnjih nogu, s naznačenim krznom i detaljima oblikovanja glave. Zatvorena je u četvrtasti okvir konzole, na kojem se također naziru ornamentalni ukrasi. Riječ je o skladnom klesarskom radu koji se može pripisati vještom majstoru odnosno kvalitetnoj ranoromaničkoj radionici.

Crkveni namještaj

Nekoliko lijepih ranoromaničkih ulomaka izloženo je danas u benediktinskoj crkvi sv. Andrije. Najviše pažnje plijeni dobro sačuvani mramorni kapitel ukrašen akantusom i pticama (Sl. 180, 181, Kat. br. 102). Prema dimenzijama riječ je o kapitelu ciborija. Suverenija tehnika izrade u odnosu na predromaničku skulpturu i jasne reminiscencije na starokršćansku umjetnost, nedvojbeno svrstavaju ovaj kapitel u ranoromaničko doba. Njegova glavna odlika je savršen sklad rasporeda i obrade motiva. Dva reda akantusa, unatoč stilizaciji, zbog dubine klesanja i ostvarene punine, djeluju realistično. Umjetnik je ovdje donekle postigao odvajanje motiva od plohe kapitela. To je postignuto znatnom upotrebom svrdla u izradi dvaju nizova akantusa. Iznad gornjeg pojasa listova, na sve četiri stranice kapitela oblikovane su po dvije sučelice postavljene ptice. Skladni parovi ptica, kod kojih je svrdlo upotrebljeno samo kod izrade očiju, uspostavljaju ravnotežu i daju osobit harmoničan izgled kapitelu kao cjelini. Kapitel je sigurno djelo dobre radionice čiji su se klesari rukovodili načelom simetrije u rasporedu motiva.

Nekada je u vrtu samostana sv. Andrije postojao još jedan identičan kapitel. Podatke o dva kapitela nalazimo u radu D. Freya, koji je smatrao da su mogli pripadati ciboriju u crkvi sv. Ivana Evanđelista.³⁶⁷ To je moguće, ali zbog nedostatka pouzdanijih podataka teško je utvrditi izvorno mjesto ciborija kojemu je pripadao sačuvani kapitel iz Sv. Andrije.

O kapitelu je, s obzirom na njegovu kvalitetu i iznimnu umjetničku vrijednost, vrlo malo pisano.³⁶⁸ U novijoj literaturi tek je nekoliko puta objavljen i ukratko opisan.³⁶⁹ Svakako treba naglasiti izvrsno usklađen raspored motiva na kapitelu. Ptice u gornjem dijelu neposredno su povezane s biljnim motivom akantusa. U

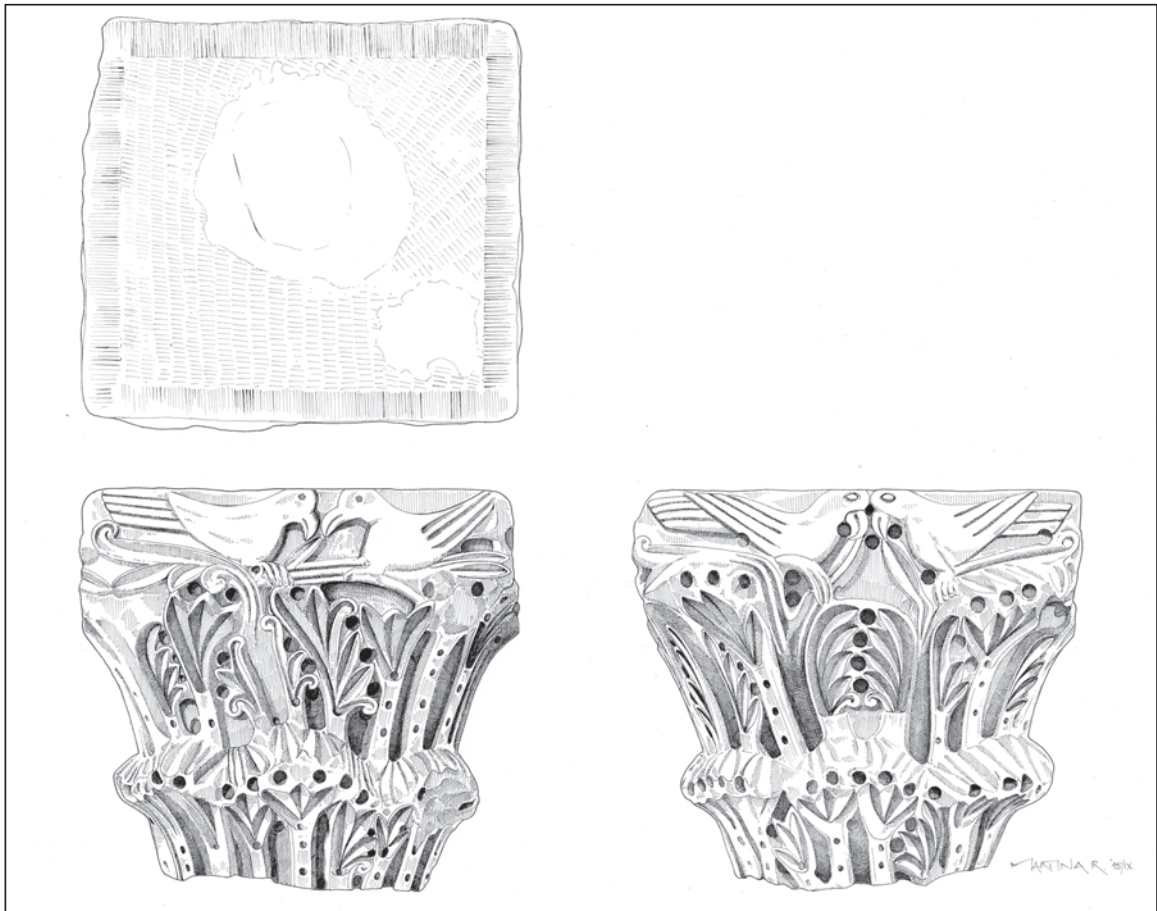
Sl. 180 - Sv. Andrija, kapitel ciborija

³⁶⁶ V. Delonga, *Ranoromanički natpisi grada Splita*, Split 1997, 18-19.

³⁶⁷ D. Frey 1911, 75, 80 (Fig. 70).

³⁶⁸ U našoj novijoj literaturi na kapitel se osvrnuo M. Jurković dobro ga povezujući s ranoromaničkim ostvarenjima. Usp. M. Jurković, *Prilog istraživanju predromanike na otocima gornjeg Jadrana*, *Izdanja HAD-a* 13, Zagreb 1989, 125. Jurković je istaknuo upotrebu svrdla u obradi akantusova lišća, ali i bliskost u obradi ptica ranijim klesarskim ostvarenjima.

³⁶⁹ Tako u Domijanovoj sintezi o Rabu i Marasovićevoj sintezi o dalmatinskoj ranosrednjovjekovnoj arhitekturi.

Sl. 181 - Sv. Andrija, kapitel s pticama

posebno naglašenim kljunovima ptica stručci su akantusa iz gornjeg vijenca listova. Ptice imaju naglašene glavice i kljunove, lijepo oblikovana zašiljena krila i ravan rep. One pokrivaju zonu abakusa i spuštaju se i na plohu ispod te zone. Volute u pravom smislu nedostaju, ali se list akantusa povija do uglova kapitela savijajući se u male volutice. S obzirom na dva reda listova i navedene naznake volutica u uglovima, kapitel se može opisati kao „korintizirajući“, kao jedna od ranoromaničkih inačica omiljenog klasičnog korintskog tipa. I u tom pogledu mali kapitel s pticama blizak je brojnim monumentalnim ranoromaničkim kapitelima na otoku Rabu.

Motivi životinja, među kojima se često javljaju ptice, konstantno su prisutni u oblikovanju kapitela u antici i ranome srednjem vijeku.³⁷⁰ Ti su motivi, kao i ljudski likovi, prisutni u ranoromaničkoj umjetnosti, da bi se dalje njegovali u romanici. Mali kapitel iz Sv. Andrije može se ubrojiti u stilski izvrsna pojedinačna ostvarenja, i iako je usporediv po tehnici izrade s nekim drugim ranoromaničkim kapitelima, u cjelini je ipak jedinstven rad inspiriran antičkim predlošcima.³⁷¹

³⁷⁰ U antici kapiteli sa životinjskim motivima predstavljaju jednu grupu figuralnih kapitela. Usp. E. von Mercklin, *Antike Figuralkapitelle*, Berlin 1962. Poznato je kako su motivi ptica vrlo omiljeni na kasnoantičkim kapitelima, primjerice jonskim impost kapitelima, dvozonskim kapitelima i drugim tipovima. Upravo u kasnoantičkim kapitelima treba tražiti prototip za kapitel iz Sv. Andrije.

³⁷¹ Kao jedna starokršćanska paralela može se navesti kapitel iz salonitanskog kompleksa na Kapljuču dekoriran pticama unutar vegetabilnog okruženja. Položaj ptica i biljnih ornamenta na kapljučkom kapitelu mnogo je slobodniji, a oblikovanje manje precizno, ali određena sličnost između dva kapitela može se istaknuti. O kapljučkom kapitelu usp. J. Brøndsted, *La basilique des cinq martyrs à Kapljuč*, *Recherches a Salone*, Tome I, Copenhagen 1928, 73, Fig. 49.

Sl. 182 - Sv. Andrija, stupić

Sl. 183 - Sv. Andrija, ukrašeni stupić

Drugi ranoromanički ulomci u crkvi sv. Andrije izrađeni su od vapnenca. Na oltar južnoga zida crkve uzidan je ulomak okrugloga stupića s plastično ukrašenom površinom (Sl. 182, 183, Kat. br. 103). Riječ je o gustom prepletu troprutih traka i vegetabilnih listova. U izradi je sporadično korišteno svrdlo. Vegetabilni motivi mogu se promatrati kao odraz antičkog oblikovanja vinove loze na sličnim spomenicima. Iz Dalmacije je dobro poznat starokršćanski primjer - okrugli stupić ciborija s Marusinca.³⁷² Na starokršćanskom stupiću u donjem je dijelu vijenac velikih akantusovih listova iznad kojih se uzdižu vitice loze s listovima i grozdovima. Oblikovanje je realistično, s vjernim dočaravanjem vegetabilnih motiva. Na ranoromaničkom stupiću iz Sv. Andrije između troprutih traka mogu se prepoznati stilizirani listovi loze uz nešto drugačije oblikovane ranoromaničke vegetabilne motive. Stupić je prilično tanak (promjera 17 cm) i izrađen od vapnenca, pa je upitno može li se povezati s mramornim kapitelom i odrediti kao dio ciborija. Svakako, po stilskom izričaju i po korištenju svrdla, pokazuje srodnost s analiziranim kapitelom. Još je srodniji, međutim, jednom drugom rapskom ranoromaničkom kapitelu ciborija, što može pokazati analiza dvaju spomenika.

U južni zid crkve sv. Andrije uzidan je ulomak ploče (vjerojatno pluteja) od vapnenca (Sl. 184, Kat. br. 104). Na ulomku su troprute trake koje završavaju vegetabilnim, lisnim motivom. Ističe se veliki višelatični cvijet ili list na sredini ulomka. Po općem dojmu, ulomak bi se mogao datirati u 11. st. Po načinu oblikovanja vegetabilnih motiva, srodan mu je ulomak pilastrauzidan u istoj crkvi u gornjem dijelu zidnog istaka iznad dvaju drugih ulomaka pilastra (Kat. br. 58). I ulomak pilastra s vegetabilnom viticom izrađen je od vapnenca.

³⁷² E. Dyggve, R. Egger, 1939, 29, 32-33; *Salona I* 1994, T. XIX, V.b.8. Stupići i pilastri s dekoriranom površinom, najčešće s vegetabilnim motivom loze, poznati su i iz drugih područja. Usp. primjerice H. Schlunk, T. Hauschild, *Die Denkmäler der frühchristlichen und westgotischen Zeit*, Mainz am Rhein 1978, T. 86, 90, 91, 95; R. Meyer, o.c., Tafelband, 638, Abb. 7a, 7b.

Sl. 184 - Sv. Andrija, ulomak pluteja

Sl. 186 - Sv. Andrija, pilastar

Sl. 185 - Nin, Arheološka zbirka, ulomci dovratnika

Moglo bi se pretpostaviti da je zajedno s ulomkom pluteja činio dio oltarne pregrade iz 11. st. Jesu li ovi ulomci izvorno pripadali crkvi sv.

Andrije, nemoguće je sa sigurnošću tvrditi. Činjenica što su uzidani unutar crkve možda govori u prilog uvjerenju o njihovoj nekadašnjoj vezanosti uz crkvu. Crkva je po svojim arhitektonskim oblicima ranoromanička bazilika s troapsidalnim svetištem (Sl. 184). Uz nju bi se mogla vezati tradicionalna oltarna pregrada s plutejima i pilastrima, te sačuvani ulomci dobro odgovaraju takvoj namjeni.

Istom vremenu mogao bi pripadati i ulomak arhitravne grede uzidan kao natprozornik u dvorištu samostana, iako je moguće i njegovo predromaničko određenje (Kat. br. 59). Na ulomku je motiv troprute vegetabilne vitice s velikim listovima u zavijucima. Vitica je slična vegetabilnoj vitici na ulomku koji je prikazao D. Frey,³⁷³ a o kojemu danas nema podataka. Na još jednom mramornom ulomku koji se nalazio u vrtu Sv. Justine, bila je izrađena slična vegetabilna vitica.³⁷⁴ D. Frey je taj ulomak interpretirao kao dio pokrova ciborija. Još jedan mramorni fragment pronađen na položaju crkve sv. Ivana Evanđelista, pripadao je vjerojatno arkadi ciborija.

Na crtežu fragmenta vidi se veliki list palme, što bi moglo upućivati na 11. st. kada je palmeta omiljeni motiv na rapskim kapitelima.³⁷⁵

U literaturi je ukazano na ranoromaničko stilsko određenje uzidanog ulomka pluteja iz Sv. Andrije.³⁷⁶ Vrlo bliska analogija može se pronaći u Ninu, u Arheološkoj

³⁷³ D. Frey 1911, 76, 80 (Fig. 71).

³⁷⁴ D. Frey 1911, 74, 78 (Fig. 68, 69).

³⁷⁵ D. Frey 1911, 73, 78 (Fig. 67).

³⁷⁶ M. Jurković, Prilog istraživanju predromanike na otocima gornjeg Jadrana, *Izdanja HAD-a* 13/1989, 125.

zbirdi. Riječ je o dva ulomka dovratnika, sa specifičnom ranoromaničkom vegetabilnom dekoracijom (Sl. 185). Na ninskim ulomcima unutar zavijutaka višepolute vitice nalaze se veliki peteročlani listovi ili cvjetovi na čijim peteljčkama su dvije male volutice. Jedna strana okvirne vitice rastvara se, pak, u trolisni oblik. Listići središnjih listova ili cvjetova imaju izduženi, uski oblik, i tankom linijom profilirane rubove. Izvedba je zaista specifična, a vrlo slično oblikovanje središnjeg vegetabilnog motiva nalazi se na uzidanom ulomku pluteja i na gornjem uzidanom ulomku pilastra u rapskoj crkvi sv. Andrije.³⁷⁷ Svi detalji nisu posve podudarni, ali podudaran je središnji veliki list ili cvijet s tankim profiliranim listićima unutar medaljona ili povijene vitice. Na ulomku pluteja iz Sv. Andrije biljni motiv ima 6 listića i nedostaju male volutice. Na ulomku pilastra volutice su prisutne, a broj malih listića varira. Na svim spomenicima, i onima iz Raba i ulomcima iz Nina, jasno se prepoznaje ranoromanička razrada

Sl. 187 - Rab, Sv. Andrija, apside ranoromaničke crkve

i stilski podudarnost, pa bi spomenike mogli pripisati istoj ranoromaničkoj radionici, djelatnoj u Ninu, a možda i s većim brojem lokaliteta na kojima su ostali tragovi njene djelatnosti.³⁷⁸ U svakom slučaju spomenike iz Sv. Andrije treba vezati uz neku obalnu sjevernodalmatinsku radionicu, čime se i u ovom primjeru pokazuje posebna vezanost otoka Raba uz sjevernodalmatinsku radioničku sredinu.

S otoka Raba potječe još jedan izvanredni spomenik koji je bio zapažen i u općoj literaturi o srednjovjekovnoj umjetnosti u Dalmaciji.³⁷⁹ Riječ je o reljefno ukrašenom kapitelu manjih dimenzija, koji je najvjerojatnije pripadao ciboriju (Sl. 188, 189, Kat. br. 105).³⁸⁰ Njegova izvorna lokacija nije poznata, ali se sigurno nalazio na otoku Rabu, vjerojatno u nekoj od rapskih ranoromaničkih crkava. Kapitel se danas čuva u Arheološkom muzeju u Zadru gdje je dospio kao poklon kamporskih franjevac. Relativno je dobro sačuvan i na svim stranicama ukrašen plitko klesanim ornamentalnim motivima. Kapitel ima tek naznačen kubični oblik s blago izdvojenim gornjim rubnim

³⁷⁷ Ulomak pilastra uzidan je zajedno s još dva ulomka pilastra drugačije dekoracije unutar zidnog istaka u crkvi sv. Andrije. Sva tri ulomka unesena su pod zajedničkim kataloškim brojem 58 u prethodnom poglavlju ove knjige.

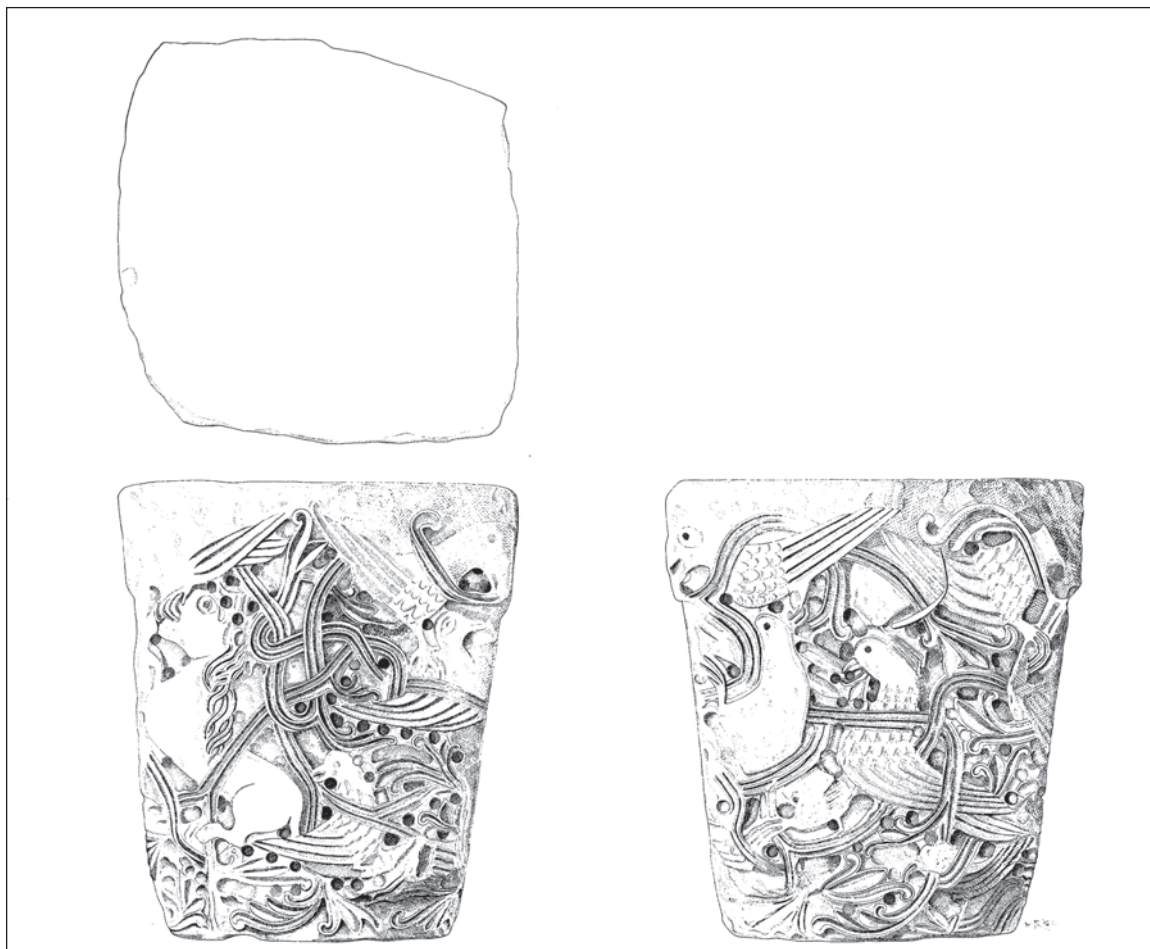
³⁷⁸ Zasada ostavljam istraživanje o drugim srodnim spomenicima. Ukoliko ih ima i u Zadru, radionički centar trebat će tamo locirati. Moguće je postojanje radionice u Ninu, poput radionice koja je izradila liturgijski namještaj za ninsku crkvu sv. Marije i crkvu sv. Nikole na otoku Pagu, o kojoj usp. R. Jurić, *Archaeological Excavation of the Church of St. Nicholas in Povljana on the Island of Pag, Diadora* 14/1992, 357-374.

³⁷⁹ Reproducirao ga je Lj. Karaman 1930, Sl. 60; detaljnije ga je analizirao I. Petricioli 1960 A, str. 66, T. XXV.

³⁸⁰ Na brojnim fotografijama i mjerama kapitela zahvaljujem kolegi Hrvoju Manenici iz Arheološkog muzeja u Zadru.

Sl. 188 -Zadar, Arheološki muzej, kapitel

Sl. 189 - Zadar, Arheološki muzej, kapitel

dijelom i s lagano profiliranim završetkom. Gornja rubna zona i suženo dno zajedno s tijelom kapitela predstavljaju tri dijela unutar jednostavne forme kapitela. Svi su dijelovi obuhvaćeni reljefnom dekoracijom. Cijela površina kapitela gusto je ispunjena prepletima troprutih traka i biljnih vitica, te velikim likovima ptica i četveronožaca. U jednome liku četveronožca mogao bi se prepoznati konj ili vjerojatnije lav – na glavi je naznačena griva. Iako su reljefi četveronožaca posebno dojmljivi, od zoomornih prikaza najbrojnije su ptice te su one i najuočljivije. Likovi ptica su brojni – prikazane su manje i veće ptice na različitim mjestima na stranicama kapitela. Tako su, primjerice, uz lik četveronožca s grivom izrađene dvije manje ptice. Na jednoj stranici prikazane su u sredini i u gornjem lijevom uglu veće, vrlo izražajne ptice. Pravilnost u postavljanju ptičjih likova opaža se u gornjoj rubnoj zoni. Ptice su u gornjoj zoni, barem na nekim stranicama kapitela, nasuprotno postavljene s glavama prema uglovima stranice. One nisu isključivo unutar gornje zone, nego se spuštaju na glavnu plohu, u skladu sa cjelokupnom dekoracijom kapitela. Ptice su, naime, isklesane unutar geometrijsko-vegetabilnih traka koje kontinuirano teku preko cijele površine kapitela. Unutar ornamentalne mreže koja pokriva sve plohe nalaze se i pojedinačni motivi. Vezano uz parove ptica na gornjoj rubnoj zoni kubičnog kapitela, ti motivi usporedivi su s parovima ptica na mramornom kapitelu iz Sv. Andrije. Na oba kapitela ptice se spuštaju s gornje zone na glavnu plohu. Na oba kapitela ptice su postavljene u parovima, iako različito okrenute. Bitna razlika je u tome što su na kapitelu iz Sv. Andrije ptice u gornjoj zoni mnogo dominantnije nego na drugom ranoromaničkom kapitelu. One nisu unutar dekorativnih traka, nego posve izdvojene iznad vegetabilnih pojaseva s akantusom.

Na tom kapitelu ptice se nalaze samo na gornjoj rubnoj zoni, dok su na kubičnom kapitelu jednako prisutne na cijeloj površini. Tako se, unatoč brojnim podudarnostima, prikazi parova ptica na dva kapitela ipak razlikuju. Bitno je, međutim, da su ptice po svom oblikovanju vrlo slične. Imaju slične glave i tijela s istaknutim zašiljenim krilima. To svakako govori o zajedničkom porijeklu dvaju kapitela.

Sve ptice na kapitelu iz zadarskog Arheološkog muzeja imaju isti oblik glave i tijela. Tijelo je lagano povijeno i rađeno u jednome potezu. Oči su izrađene svrdlanom rupicom, a primjećuju se i olovni umeci koji su stvarali osobito dojmive kontraste u izgledu kapitela.³⁸¹ Svrđlo je u znatnoj mjeri korišteno kod izrade drugih motiva na kapitelu. Upotreba svrdla je inače već istaknuta u analizi drugih ranoromaničkih djela s otoka Raba. Svrđlom se svakako postiže veća izražajnost te igra svjetla i sjene. Na analiziranom kapitelu upravo je svrdlo omogućilo i bolju razgraničenost i preglednost unutar zaista gustog spleta motiva. Vegetabilne vitice na kapitelu kombinirane s troprutim trakama, jako podsjećaju na sličnim prepletom ukrašen okrugli stupić iz Sv. Andrije. Gotovo je sigurno da pripadaju istoj radionici koja je, polazeći od predromaničkog nasljeđa troprutih traka, razvila raskošni tip dekoracije s reminiscencijama na antičku vinovu lozu i zoomorfne motive poput četveronožaca i ptica. Gusti prepleti sa zoomornim, osobito ptičjim motivima, nalaze se i u predromaničkoj skulpturi. Dojam koji pružaju predromanički i ranoromanički radovi ipak je ponešto drugačiji, za što može poslužiti primjer izvrsnog predromaničkog reljefa ciborija s pticama iz Novalje na otoku Pagu. Na predromaničkom reljefu nema skrivenosti i izranjanja ptičjih likova iz dubine isprepletenih traka, što dočaravaju ranoromaničke klesarije. Upravo u tome ogleda se veća klesarska vještina i kvaliteta ranoromaničkih djela. Iako još uvijek plošna, ona teže ostvarenju dubine i nagovještavaju skorbu trodimenzionalnu skulpturu romanike u kojoj će i kapiteli razviti slobodno plastičko oblikovanje i izlaženje motiva u prostor.

Osim ranoromaničkih vitica, pojava lijepo oblikovanih četveronožaca upućuje na ranoromaničko određenje kapitela. Petricioli u svojoj analizi kapitela nije naveo ni jedan srodan primjer s našega područja. Spomenuo je samo donekle srodnost s kubičnim kapitelima iz Neuweilera i sličnost kompliciranog prepleta s jednom kamenom posudom u Sirakuzi.³⁸² Kapiteli iz Neuweilera su u starijoj literaturi bili datirani u 12. st., a u novijoj literaturi datiraju se oko sredine 11. st., na temelju datacije kapele u kojoj se nalaze.³⁸³ Iako su već pravi kubični kapiteli s romaničkim reljefnim ukrasom, datirani su vjerojatno ranije od približno kubičnog kapitela s Raba, koji bi se mogao datirati u drugu pol. 11. st. Sličnosti s rapskim kapitelom mogu se pronaći i među

³⁸¹ O tim detaljima razgovarala sam s kolegom Jakovom Vučićem, ravnateljem Arheološkog muzeja u Zadru, prilikom zajedničkog razgledavanja kapitela. Olovni umeci primjećuju se i u očima ptica na mramornom kapitelu s pticama i akantusom iz crkve sv. Andrije. Budući da je kapitel s pticama i četveronošcima bio i obojen, što se spominje u starijoj literaturi, njegova ukupna pojavnost bila je znatno drugačija od današnje. O problematici suvremenog istraživanja ostataka boja na kamenim spomenicima usp. M. Miliša, *Interpretacije predromaničke pleterne skulpture iz aspekta polikromije i postupka izrade samih kamenih reljefa*, u: *Zbornik radova s prve medievističke znanstvene radionice u Rijeci* (ur. K. Jovanović – S. Miljan), Rijeka 2014, 173-205. Autorica analizira kamene spomenike sa sačuvanim tragovima izvorne polikromije iz više naših muzeja, među njima i nekoliko spomenika iz Arheološkog muzeja u Zadru. U radu nije spomenut kapitel s pticama i četveronošcima koji nije bio analiziran u sklopu navedenog projekta.

³⁸² I. Petricioli 1960 A, 66.

³⁸³ Reprodukcijske kopije kapitela i dataciju usp. kod C. Heitza, *Gallia praeromanica – Die Kunst der merowingischen, karolingischen und frühromanischen Epoche in Frankreich*, Wien 1982, T. 138-139, 228.

drugim primjerima ranosrednjovjekovnih kapitela. Može se tako navesti arhitektonska skulptura iz Quedlinburga odnosno neki kapiteli s kontinuiranim tijekom zoomornih ili vegetabilno-geometrijskih motiva.³⁸⁴ Riječ je samo o vrlo načelnim usporedbama, te rapski kapitel ostaje zacijelo izrazom maštovite i nekonvencionalne umjetnosti. Predstavlja originalno i jedno od najvrednijih djela naše rane romanike. Osim već navedenih analogija, treba upozoriti na spominjanje kapitela u mađarskoj literaturi.³⁸⁵ Tu je doveden u vezu s nekim tamošnjim kapitelima, čime se otvara zanimljiva problematika i pronalaze analogije daleko od područja gdje bi ih prvenstveno očekivali.

Sl. 190 - Rab, lapidarij, ulomak pluteja

Dok u starijoj literaturi kapitel s pticama i četveronošcima nije bio povezan s drugim srodnim kapitelima na našoj obali Jadrana, u najnovijoj studiji o ciborijima P. Vežića istaknuta je srodnost nekoliko manjih kapitela ciborija koji su svi obilježeni korištenjem svrdla. Ti srodni kapiteli su dva analizirana rapska i također u ovome tekstu analizirani kapiteli iz Nina, iz crkve Sv. Marije.³⁸⁶ Zaista je primjetna srodnost između navedenih kapitela. Za dva rapska mogli bi zaključiti da su pripadali dvama različitim ciborijima, jer je jedan izrađen od vapnenca, a drugi od mramora. Kubični kapitel s pticama i četveronošcima nepoznate izvorne lokacije, po stilskim karakteristikama i kamenu od kojega je izrađen (vapnenac), najuže se povezuje s okruglim stupićem ukrašene površine iz crkve sv. Andrije. Ukoliko bi i dimenzije udubine na donjoj plohi kapitela odgovarale promjeru stupića, mogli bi govoriti o jednoj ranoromaničkoj cjelini. Dimenzije, međutim, ne odgovaraju.³⁸⁷ U literaturi su inače dva spomenika koji se danas čuvaju u crkvi sv. Andrije - ornamentirani stupić i mramorni kapitel s pticama - promatrani u međusobnoj povezanosti.³⁸⁸ Kako je danas kapitel pričvršćen na novu podlogu nedostaju točni podaci o dimenzijama udubine na donjoj plohi.³⁸⁹ Jesu li kapitel i stupić činili jednu cjelinu ostaje otvoreno. U slučaju njihovog povezivanja imali bismo cjelinu sastavljenu od mramornog kapitela i stupića od vapnenca. Otvoreno je i pitanje njihovog izvornog položaja. U crkvi sv. Andrije mogao se nalaziti vjerojatno samo jedan ranoromanički ciborij. Ako je to bio ciborij s kubičnim kapitelom, onda je ciborij s mramornim kapitelima s pticama i akantusom pripadao nekoj drugoj crkvi, vjerojatno obližnjem Sv. Ivanu Evanđelisti. Bez pouzdanih podataka nemoguće je ponuditi sigurnije zaključke.³⁹⁰

Zahvaljujući novijim istraživačkim i konzervatorskim radovima M. Domijana, otkriven je i jedan ranoromanički ulomak u rapskoj katedrali (Sl. 190, Kat. br. 106). Iako malih

³⁸⁴ F. Goßlau, *Die Stiftskirche zu Quedlinburg*, Quedlinburg, 33-35.

³⁸⁵ Usp. M. Takács, o.c.

³⁸⁶ P. Vežić, *M. Lončar* 2009, 74, 99.

³⁸⁷ Promjer stupića je 17 cm, a promjer udubine na donjoj plohi kapitela 11 cm.

³⁸⁸ M. Jurković, Prilog istraživanju predromanike na otocima gornjeg Jadrana, *Izdanja HAD-a* 13/1989, 125.

³⁸⁹ To bi se moglo ustanoviti, ali zbog smještaja kapitela u crkvi, trenutno je bilo otežano takvo ispitivanje.

³⁹⁰ Možda se neki podaci nalaze u monumentalnoj, već spomenutoj, Kamporskoj kronici, koju nisam imala prilike konzultirati.

Sl. 191 - Rab, lapidarij, ulomak pilastra

dimenzija, dragocjen je jer se može pripisati ranoromaničkoj oltarnoj pregradi u katedrali. Riječ je o mramornom ulomku pluteja s motivom virovite rozete s trolisnim završetkom.³⁹¹ Izvedba rozete s naglašenim vegetabilnim završetkom, upućuje na ranoromaničku interpretaciju ranosrednjovjekovnog motiva virovite rozete.³⁹² I mramor od kojega je ulomak izrađen mogao bi se povezati s novim uređenjem katedrale u 11. st. Predromanički pilastri pronađeni u katedrali izrađeni su od vapnenca, i njihovom ornamentalnom repertoaru više bi odgovarala nešto drugačija izvedba motiva od one na mramornom ulomku pluteja. Novopronađenom

ulomku pluteja posve odgovara jedan mramorni ulomak pilastra iz rapskoga lapidarija (Sl. 191, Kat. br. 107).³⁹³ Taj se ulomak sačuvao u maloj visini, ali ima sačuvane obje bočne stranice na kojima se nalaze i utori za uglavljivanje pluteja, i jednu završnu plohu naznačenu plastičnom rubnom letvom. Na pilastru je sačuvan početak motiva – riječ je o virovitoj rozeti posve iste izvedbe kao na ulomku pluteja iz katedrale.³⁹⁴ Tri dvoprute latice ispunjavaju unutrašnjost rozete koja ima trolisno oblikovan otvoreni završetak. Na temelju podudarnosti u oblikovanju motiva i istoga kamena – mramora, ulomak iz lapidarija može se s velikom sigurnošću pripisati katedrali, koja je nakon predromaničke oltarne pregrade od vapnenca, tijekom 11. st. opremljena mramornim namještajem.

Rapskoj katedrali pripada još jedan mramorni rad – ploča s prikazom Krista na prijestolju (Sl.192, Kat. br. 108) . Reljef je uzidan u sjeverni zid u unutrašnjosti crkve. Još početkom 20. st. bio je, međutim, ugrađen u vanjsko lice zida rapske katedrale. Kada je postavljen na to mjesto, koje sigurno nije izvorno mjesto smještaja reljefa, nije poznato. Iako je danas postavljen visoko na zidu u unutrašnjosti katedrale, zaštićen od utjecaja vremenskih prilika i tako sačuvan, ovaj vrhunski klesarski rad ipak nije na najprimjerenijem mjestu. Reljef je, naime, slabo vidljiv, a trebao bi biti posebno dobro prezentiran jer se ubraja u remek-djela ranosrednjovjekovne skulpture. Oblikovan superiornije od naših figuralnih ranoromaničkih djela, spomenik predstavlja zacijelo

³⁹¹ M. Domijan 2007, 53.

³⁹² Analogije za motiv na rapskom mramornom ulomku mnogobrojne su i datirane u šire razdoblje ranoga srednjeg vijeka. Usp. primjerice analogije na južnodalmatinskom području u katalogu R. Menalo, *Ranosrednjovjekovna skulptura*, Dubrovnik 2003, 49-52.

³⁹³ Na fotografiji ulomka zahvaljujem Damiru Krizmaniću iz Konzervatorskog odjela u Rijeci. Kolega Krizmanić fotografirao je brojne rapske spomenike prilikom našeg posjeta Rabu potkraj 2008. g. Tada smo zajedno s Marinom Vicelja-Matijašić i Barbarom Španjol-Pandelo posjetili lokalitete u gradu Rabu i Supetarsku Dragu. Bio je to dio rada na projektu izrade korpusa kvarnerske ranosrednjovjekovne skulpture koji je inicirala Marina Vicelja-Matijašić, a u kojem sam obrađivala skulpturu s otoka Raba. I druge fotografije D. Krizmanića uvrštene u ovu knjigu nastale su prilikom istog posjeta Rabu.

³⁹⁴ Kada je ovaj tekst već bio u potpunosti dovršen objavljen je zanimljivi rad M. Miliša o različitim inačicama motiva virovite rozete i odgovarajućoj terminologiji. Usp. M. Miliša, *Motiv virovite ruže na predromaničkom liturgijskom namještaju*, u: *Radovan Ivančević 1931.-2004.*, Zagreb 2016, 35-51.

Sl. 192 - Rab, katedrala, reljef s Kristom na prijestolju

bizantski rad neke strane radionice. Kako su, međutim, slične bizantske skulpture sačuvane izvan Hrvatske prilično rijetke, rapski reljef zaslužuje posebnu pažnju i trebao bi biti uključen u rasprave o bizantskoj skulpturi i umjetnosti općenito.

O tome da je spomeniku zaista prijetilo propadanje svjedoči činjenica što je sastavljen od 7 ulomaka, koji se, srećom, spajaju po crti loma. Dva ulomka većih dimenzija obuhvaćaju reljefni prikaz Krista na prijestolju, dok preostali ulomci pripadaju rubnim dijelovima ploče. Spomenik ima oblik pravokutne ploče ili uokvirene slike. Glavna ploha je udubljena u odnosu na profilirani okvir. Na dijelu okvira isklesan je reljefni ornamentalni ukras. Riječ je o pravilnom, ujednačeno klesanom biljnom motivu akantusa, koji se sastoji od rubnih nižih listića i središnjeg višeg trolista. Susjedni niži i viši listići se dodiruju stvarajući male trokutaste i ovalne oblike. Oblikovanje rubnog akantusa blisko je formi ranoromaničkih palmetica, koje se u 11. st. često nalaze na izdvojenim segmentima kamenih spomenika. Motiv palmete, vrlo omiljen u skulpturi 11. st. na istočnome Jadranu, prisutan je i u bizantskoj skulpturi u različitim inačicama i na različitim tipovima spomenika.³⁹⁵ Na mramornom reljefu s Kristom na prijestolju prevladala je ipak težnja za oblikovanjem akantusa, što je u skladu s izrazito klasičnim stilom ljudskog lika koji je blizak klasičnim antičkim reljefima. Rubni okvir s akantusom lagano je zakošen, tako da je središnja ploha spomenika jasno odijeljena od ruba reljefa. Pored zakošenog dijela s akantusom, okvir ima još jednu vanjsku, užu zonu, koja nije ukrašena. Na središnjoj plohi lijepo je simetrično postavljen Krist na prijestolju.

³⁹⁵ Usp. primjerice niz spomenika u katalogu *Made of marble...sculptures from the collection of the Museum of Byzantine culture, passim*.

I lik Krista i samo prijestolje relativno su dobro sačuvani i moguće je analizirati detalje klesarskog rada. Krist sjedi u prirodnom položaju obučen u bogatu odjeću koja mu prekriva cijelo tijelo s izuzetkom vidljivih stopala. Stopala nisu postavljena simetrično, nego u prirodnom stavu, u skladu sa cijelim klesarskim radom. Kristova odjeća je nesumnjivo dvoslojna i donju prekriva bogato nabrani plašt koji se spušta sve do stopala. Kristova glava je lagano okrenuta ulijevo te lice nije strogo frontalno. Glava je, nažalost, prilično oštećena, pa se, s izuzetkom očiju, ne razabiru crte lica. Jasno je, ipak, vidljiva mekoća oblikovanja i nježni ovalni oblik lica kojim su dominirale naglašene oči. Sačuvana obilježja upućuju na prikaz mladog Krista, a u tu ikonografsku sliku dobro se uklapa duga kosa spuštenu do ramena. Rapski Krist može se ubrojiti u idealne prikaze lijepog, mladog Krista, kakvi su poznati u skulpturi kroz različita razdoblja, a najsavršeniji izraz im je Kristov lik iz sredine 4. st., iz vremena sarkofaga „Braće“ i sarkofaga Junija Basa. Krist u lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu u formi kodeksa, dok desnicom u karakterističnom položaju izražava svoj aktivni odnos obraćanja vjernicima.³⁹⁶ Krist sjedi na bogato opremljenom prijestolju čiji naslon odgovara naslonima u obliku lire, dobro poznatim iz kruga bizantske umjetnosti i numizmatike.³⁹⁷ Bočne stranice naslona su konveksno zaobljene i imaju formu astragala.³⁹⁸ Dekorativni motiv je ovdje iskorišten kao oblik naslona prijestolja. Od horizontalnog završetka naslona razabire se pružanje dekorativne tkanine, vjerojatno kako bi se posebno uokvirilo Kristovo poprsje i glava okružena nimbusom. Na sjedalu prijestolja istaknut je jastuk, dobro poznat na djelima antičke monumentalne umjetnosti. Noge prijestolja oblikovane su kao stupići s bazama i kapitelima. Kao podloga za Kristove noge prikazana je deblja ploča postavljena na bazu samog prijestolja. Bez te podloge Kristove noge ostale bi neodređeno u zraku, pa je klesar stoga, prema uobičajenoj praksi, dopunio prikaz.³⁹⁹

Reljef ima obilježja vrlo kvalitetnog rada. Prijestolje je raskošno i istaknuto, ali ipak ne zasjenjuje Kristov lik koji je u prvom planu, i stvarno u klesarskoj izvedbi i simbolički svojim značenjem. Donji dio Kristova tijela perspektivno je istaknut zajedno sa sjedalom i nogama prijestolja i podupiračem za Kristove noge. Izvrsno je ostvaren volumen i prostorni odnosi detalja kompozicije. Krist vladar s rapskog reljefa može se ubrojiti među razvijena skulptorska djela visokog umjetničkog dometa. Ikonografski detalji nedvojbeno upućuju na bizantsku umjetničku sferu u kojoj se mogu pratiti srodni načini oblikovanja i samoga prijestolja i Kristova lika. (Sl. 193)

³⁹⁶ M. Skoblar u svom radu o rapskom reljefu dobro upućuje na jednostranost interpretacije Kristove geste kao blagoslova. Riječ je o izvorno oratorskoj gesti koja je naknadno shvaćena kao blagoslov. Usp. M. Skoblar, *Marble Relief with Enthroned Christ from Rab*, *SHP* 39/2012, 171-182. O upitnosti značenja Kristove geste usp. P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, Volume 3, Part I, Washington 1973, 150.

³⁹⁷ Pregled pojavljivanja takvog oblika naslona daje J. D. Breckenridge, *Christ on the Lyre-backed throne*, *DOP* 34-35/1980-1981, 247-260. O prijestolju i detaljima njegove izvedbe pisao je već D. Frey, *Der Dom von Arbe*, 89-90.

³⁹⁸ O jednom vidu primjene astragala u ranoromaničkoj umjetnosti u Dalmaciji, gdje taj dekorativni motiv ponekad zamjenjuje ili preobražava realne detalje usp. J. Belamarić, *Pojava hrvatske romaničke skulpture*, 365. U opisu portala Sv. Lovre Belamarić piše: „Majstor je bio opsjednut astragalom, pa ga nalazimo ne samo na rubu trokutno povišenog zabata i na deblu „drva života“ nego i u mandorlu utisnuta. Kralješći astragala na vijugavoj stabljici i listići ovješeni na koljenastim peteljicama čine pak od lozice neobičnu fantastičnu biljku.“

³⁹⁹ Na mozaiku u Sant'Apollinare Nuovo Krist na prijestolju oslonjen je na ploču ispred samoga prijestolja. Noge su oslonjene i na ranosrednjovjekovnom mozaiku iz konstantinopolske Sv. Sofije. Na nekim djelima koje donosi Breckenridge Kristove noge su oslonjene na umetnutu ploču sličnu onoj na rapskom reljefu. Na poznatom pluteju s hrvatskim kraljem noge su oslonjene na zakošenu donju ploču koja je sastavni dio malog prijestolja bez naslona. Opširnije o tom pluteju i ikonografskim detaljima kao i o brojnim srodnim prikazima usp. I. Fisković, *Reljef kralja Petra Krešimira IV*, Split 2002. Očito je postojao ikonografski obrazac načina prikaza sjedeće osobe kojega se pridržavao i klesar rapskoga reljefa.

Sl. 193 - Ravenna, Sant' Apollinare Nuovo, mozaik

Visoka kvaliteta rada i mramor kao materijal upućuju na izradu rapskog reljefa u nekoj radionici izvan Hrvatske. Treba posebno istaknuti meku, prirodnu modelaciju Kristova tijela i izvrsno oblikovanje odjeće što upućuje na vještinu majstora. Brižljivo oblikovanje prijestolja i izrada ornamentalnog motiva i na okvirnom dijelu ploče mogli bi se tumačiti kao izraz radionice koja je bila povezana s najvišim, vladarskim slojem. Kao najvjerojatnije ishodište može se navesti Konstantinopol iz čijih radionica uglavnom potječu kvalitetni bizantski reljefi sačuvani na Zapadu. I neka ranosrednjovjekovna monumentalna djela s prikazom Krista na prijestolju u obliku lire, izrađena su upravo u Konstantinopolu u najužoj povezanosti s carskom obitelji. Da je taj tip prikaza usko povezan sa carskom sferom svjedoče i prikazi na bizantskim zlatnicima od 9. do 11. st., o čemu je u literaturi opsežno izlagano.⁴⁰⁰ Najprofinjenija izvedba Krista na prijestolju s naslonom u obliku lire karakterizira Griersonovu inačicu 1d koja se pojavljuje na zlatnicima 10. i 11. st. U 11. st. javlja se na zlatnicima Konstantina IX i Konstantina X. U toj ikonografskoj inačici na bizantskim zlatnicima vidljive su mnoge sličnosti s prikazom Krista na prijestolju na rapskom mramornom reljefu. U skladu s Griersonovom raspravom u kojoj je pokazao da prikazi na novcu pojedinih varijanti motiva Krista na prijestolju nisu poslužili kao prototip za oblikovanje monumentalnih kompozicija, nego obrnuto, prikazi na novcu oponašaju monumentalna djela,⁴⁰¹ može se zaključiti da rapski reljef također nije oblikovan prema uzorima na novcu. On je vjerojatno, kao i prikazi na zlatnicima, nastao po uzoru na neke monumentalne kompozicije. Ipak, postojanje vrlo sličnih prikaza na zlatnicima iz 11. st., osnažuje dataciju reljefa upravo u to doba, jer učestala pojava određene ikonografske inačice na novcu odražava istovremeno postojanje monumentalnog prototipa, te upućuje na istovremeno pojavljivanje i drugih djela s odgovarajućim ikonografskim obilježjima. Upravo pojava jednog

⁴⁰⁰ P. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*, Volume 3, Part I, Washington 1973, 146-158; J. D. Breckenridge, *Christ on the lyre-backed throne*, *DOP* 34-35/1980-1981, 247-260.

⁴⁰¹ P. Grierson, *supra*, 154-156; osobito je zanimljivo tumačenje pojave najranije ikonografske inačice na novcu (1a), kao odraza monumentalnog mozaika koji se nalazio u carskoj palači i bio obnovljen (nakon ikonoklastičkog razaranja) neposredno prije pojave motiva na novcu Bazilija I.

Sl. 194 - Rapski evanđelistar,
Krist na prijestolju

mramornog reljefa manjeg formata, u obliku prenosive ikone, osobito je važna i ima iznimno mjesto među djelima s prikazom motiva Krista na prijestolju u obliku lire, te to treba posebno naglasiti u pokušaju cjelovitije interpretacije rapskoga spomenika.

U vezi s datacijom u literaturi je prisutno šire datiranje, a predloženo je i ranoromaničko doba 11. st.⁴⁰² U prilog dataciji u kasnije 11. st. govore vrlo bliske analogije iz kruga bizantske reljefne plastike toga doba. Sličnu izvrsnu obradu tijela i odjeće koja pada u prirodnim naborima, vidimo na skulpturama iz Soluna i Konstantinopola iz kasnoga 11. st. Na dvije mramorne reljefne ikone Bogorodice orantice s podignutim rukama iz Soluna i Konstantinopola nalazi se identičan klesarski rad s izvrsno obrađenom odjećom Bogorodice.⁴⁰³ Obje mramorne ikone su, nažalost, oštećene, i na obje nedostaje Bogorodičina glava. Ikone nesumnjivo potječu iz iste radionice o čemu govore i neki sitni detalji poput sitnih rupica jednako raspoređenih na oba reljefa.⁴⁰⁴ Na obje ikone odjeća je identično klesana, s jednako rastvorenim plaštem i identičnim prikazom duge tunike. Iako je na ovim mramornim reljefima prikazan stojeći lik, način klesanja usporediv je s rapskim Kristovim reljefom. Kao analogija za oblik i izražaj glave može se spomenuti fragmentarni reljef s prikazom Marijine glave iz Konstantinopola.⁴⁰⁵ I taj fragment datiran je u 11. st., a predstavlja profinjeno oblikovanu glavu, mekih obrisa i lagano okrenutu ulijevo, tako da lice nije strogo frontalno. Ta glava bi mogla potjecati iz iste konstantinopolske radionice u kojoj je izrađen rapski reljef s Kristom na prijestolju.⁴⁰⁶ Čini se, i na temelju iznesenih analogija i

kvalitete rapskoga reljefa, da je njegovo konstantinopolsko porijeklo vrlo izvjesno. Također se kao najprihvatljivija datacija može istaknuti završno 11. st.

Zanimljivo je da se jedan prikaz Krista na prijestolju sačuvao na fragmentu Rapskog evanđelistara (Sl. 194), datiranom također u završno 11. st.⁴⁰⁷ Kristovo je prijestolje u rukopisu bez naslona, pa se utoliko razlikuje od raskošnoga prijestolja na kamenom reljefu. Kristov stav, odjeća i ikonografski detalji, vrlo su srodni na oba rada što se objašnjava istim bizantskim ishodištem i približno istim vremenom nastanka. A. Badurina

⁴⁰² U rani srednji vijek reljef datira M. Domijan. Usp. Domijan 2005, 18-20; Domijan 2007, 95-98. Na skulpturu su se u pravilu osvrtni stariji autori, tako Eitelberger von Edelberg 1884, 73-74; Jackson 1887, 216. Javlja se i niz autora tijekom 20. st., od kojih je značajnu interpretaciju spomenika dao M. Abramić. U najnovije vrijeme o reljefu je opširnije pisala M. Skoblar, *Marble Relief with Enthroned Christ from Rab*, *SHP* 39/2012, 171-182.

⁴⁰³ Usp. *Made of Marble...sculptures from the collection of the Museum of Byzantine culture*, 2012, 112-113; H. Belting, *Likeness and Presence, A History of the Image before the Era of Art*, Chicago, London, 1996, 187, Fig. 108.

⁴⁰⁴ *Ibid.*, l.c.

⁴⁰⁵ H. Belting, *o.c.*, 187, Fig. 109.

⁴⁰⁶ Zanimljivo je u kontekstu dosadašnjih proučavanja rapskog reljefa, da je konstantinopolski fragment s glavom Bogorodice, prema riječima H. Beltinga prvi put objavljen u njegovoj knjizi. Fragment se inače čuva u istanbulskom Arheološkom muzeju. Usp. H. Belting, *o.c.*, 188.

je u svojoj analizi Rapskog evanđelistara ukazao na bizantsku provenijenciju figuralnih motiva, ali i na vjerojatni nastanak rukopisa u skriptoriju, možda na samome Rabu, pod utjecajem zadarskog skriptorija sv. Krševana.⁴⁰⁸ Nasuprot tome, kameni reljef s Kristom na prijestolju ne može se povezati s domaćim ranoromaničkim radionicama u Dalmaciji, nego predstavlja uvozni rad, kakvi su vrlo rijetki u razdoblju 11. i 12. st. u Dalmaciji i na Kvarneru.

Sl. 195 - Kotor, bizantski reljef

Kakva je točno bila namjena skulpture, teško je reći. Sigurno se ne radi o klasičnome pluteju oltarne pregrade, nego o reljefu koji je imao neko značajno mjesto u unutrašnjosti ili na vanjštini crkve.⁴⁰⁹ U unutrašnjosti bi naš reljef mogli dobro zamisliti kao mramorni ukras oltara. Još je prihvatljivija funkcija koju navode suvremeni autori. Reljef bi, naime, mogao biti kamena bizantska ikona koja se nalazila obješena unutar prezbiterija. Po dimenzijama i značenju prikaza, reljef s Kristom posve odgovara kamenim bizantskim ikonama koje su poznate još iz starokršćanskog vremena.⁴¹⁰

Kao jednu analogiju s područja južnog Jadrana, s obzirom na stilske karakteristike, spominjemo mramorni reljef s Jaganjcem iz Kotora (Sl. 195).⁴¹¹ I to je jedan izvrsni rad, mekih linija modelacije i inspiriran kasnoantičkim djelima, kao i rapski Krist na prijestolju. Kotorski reljef, uz simbolički prikaz Krista (*Agnus Dei*), ima dodatne, sadržajno povezane motive golubova i kaleža, u skladu s bizantskim srednjovjekovnim ishodištem. Datiran je u 12. stoljeće.

Nakon procvata početkom 9. st., drugo plodno razdoblje u razvoju ranosrednjovjekovne skulpture na otoku Rabu može se datirati u sredinu i drugu pol. 11. st. Tada dolazi do procvata ranoromaničke skulpture, o čemu posebno govore brojni kapiteli, ukrašeni palmetama ili akantusom, i danas sačuvani in situ u nekoliko crkava (u katedrali, Sv. Andriji, Sv. Petru u Supetarskoj Dragi) te prezentirani u obnovljenom sklopu Sv. Ivana Evanđelista. Rapski kapiteli sigurno predstavljaju najznačajniju skupinu ranoromaničkih kapitelâ na istočnoj obali Jadrana. Takvima se mogu odrediti zbog

⁴⁰⁷ O fragmentima evanđelistara koji su bili oštećeni i sekundarno upotrijebljeni u više je navrata pisao A. Badurina. Usp. A. Badurina, Fragmenti iluminiranog evanđelistara iz kraja XI stoljeća u Rabu, *Peristil* 8-9/1965-66, 5-12; idem, Iluminirani kodeksi, u: (ur. M. Jurković, T. Lukšić) *Starohrvatska spomenička baština, Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, Zagreb 1996, 185-188. Na figuralne prikaze u Rapskom evanđelistaru prema objavama A. Badurine upozorava i M. Skoblar, *Marble Relief with Enthroned Christ from Rab*, *SHP* 39/2012, 176-177.

⁴⁰⁸ A. Badurina, Fragmenti iluminiranog evanđelistara iz kraja XI stoljeća u Rabu, *Peristil* 8-9/1965-66, 9-11.

⁴⁰⁹ M. Domijan pretpostavlja da je reljef možda ukrašavao pročelje katedrale.

⁴¹⁰ Usp. primjerice sačuvani reljef iz konstantinopolske crkve sv. Polieukta, T. Mathews, *Byzantium: From Antiquity to the Renaissance*, Yale 1998, 53. Reljef je kao importiranu bizantsku ikonu iz 12. st. odredio J. Belamarić, *Romaničko kiparstvo*, u: *Tisuću godina hrvatskog kiparstva*, Zagreb 1997, 58, 60.

⁴¹¹ Reljef je u novije doba obrađen u okviru izložbe kotorskih spomenika povodom obljetnice sv. Tripuna. Usp. M. Zornija, kat. br. 35, u: *Zagovori svetom Tripunu, Blago Kotorske biskupije*, Zagreb 2009, 111. Autorica je dala pregled ranijih osvrtâ u literaturi i istaknula vjerojatnu provenijenciju reljefa iz neke kvalitetne bizantske radionice.

svoje brojnosti i većinom dobre sačuvanosti, te mogućnosti praćenja određenih inačica u oblikovanju palmetnih i akantovih osnovnih ukrasnih oblika.

Uz dojmljivu grupu monumentalnih kapitela, važno mjesto imaju dva manja kapitela ciborija koji također svjedoče o visokim dometima rapske ranoromaničke skulpture. Jedan kapitel čuva se u samostanskoj crkvi sv. Andrije, a drugi je pohranjen u zadarskom Arheološkom muzeju. Kapitel iz Sv. Andrije izrađen je od mramora i ukrašen vrlo pravilno raspoređenim motivom akantusa i parovima ptica u gornjem dijelu. Po profinjenosti izrade i motivima, blizak je starokršćanskim kapitelima. Drugi kapitel izrađen je od vapnenca i nasuprot strogosti kompozicije prvoga kapitela, ima gotovo nepreglednu ornamentalnu mrežu u kojoj se isprepliću dobro oblikovani likovi ptica i četveronožaca s troprutim trakama i vegetabilnim viticama. Za ovaj kapitel moglo bi se reći da proizlazi iz ranije predromaničke umjetnosti, ali po svojoj formi i dobro oblikovanim zoomorfnim i vegetabilnim motivima, već pripada umjetnosti rane romanike. Ranoromanička karakteristika je svakako upotreba svrdla koja obilježava oba navedena kapitela između kojih ipak postoje znatne stilske srodnosti.

Zaključno bi se o skulpturi s otoka Raba moglo reći sljedeće: najbrojniju i najcjelovitiju skupinu čine ranoromanički kapiteli. Ostali nalazi skulpture zahtijevaju detaljnu analizu koja može doprinijeti njihovoj atribuciji pojedinim crkvama i sigurnijoj dataciji. Veći broj spomenika zbog svoje izrazite kvalitete i mogućnosti datiranja, znatno upotpunjuje spoznaje o razvoju starokršćanske i ranosrednjovjekovne umjetnosti, ne samo na otoku Rabu nego i na širem području istočne obale Jadrana.